

Тетяна Шиловська

УДК 821.161.2.09-1

ДИНАМІКА ІНТИМНОГО МОТИВУ В ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті простежується динаміка інтимного мотиву в поезії Дмитра Павличка, вивчаються засоби художньо-образної системи поета. Еротична лірика Дмитра Павличка розглядається як оригінальне явище в українській поезії ХХ століття.

Ключові слова: інтимна лірика, ліричний герой, образ-символ, еротичні мотиви.

Поезія інтимних таємниць і пізнань із її гармонійним поєднанням людських радощів і смутків, ніжності й чутливості, пісенності й роздумливості – духовна потреба кожної людини, а поета й поготів. За художньою якістю, висотою морального ідеалу, рівнем філософського осмислення людини та світу українська любовна поезія другої половини ХХ століття посідає гідне місце серед світової інтимної лірики. Поезія любові Дмитра Павличка складає невід’ємну частину вітчизняної інтимної лірики, вирізняється багатогранністю тематики і поетики. У працях науковців, присвячених творчості літератора, не раз уже йшлося про нюанси

змісту й форми, художню вартість його віршів про найпотаємніше, наводилися цікаві й доволі прикметні паралелі з історії української та світової любовної поезії. У нашому дослідженні беремо за центральну проблему те, як формувався й розвинувся з плином часу еротичний мотив у творчості поета.

28 вересня 2009 року видатний український поет, перекладач, критик, державний і громадський діяч Дмитро Васильович Павличко відзначив свій 80-літній ювілей. Напередодні цієї знакової події з’явилося чимало видань поета, зокрема “Покаянні псалми”, двотомник “Літературознавство. Критика”, книжка промов, виступів, публіцистичних статей “Національна ідея”. Жоден із літературознавчих журналів не оминув увагою поважну дату, адже Павличко – це справді чільна постать у нашому культурному просторі. Зокрема в публікаціях зверталася особлива увага на громадсько-політичну лірику Д. Павличка, його надзвичайно глибокі погляди на процеси державотворення в сучасній Україні.

Але, на нашу думку, мало говориться про інтимно-еротичну лірику митця, яка прокреслила помітний слід в українській поезії і складає невід'ємну частину всієї творчості літератора.

Тому мета статті – визначити характерні особливості інтимної лірики Д. Павличка, як ми обрали за доцільне, на матеріалі віршованої трилогії: збірки “Пахощі хвої”, “Таємниця твого обличчя”, “Золоте ябко”; простежити еволюцію ліричного героя, розкрити художні особливості творення його образу.

Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: визначити динаміку інтимного мотиву у творчому набутку Д. Павличка; розкрити секрети художності інтимної лірики Д. Павличка та засоби творення образів; з'ясувати специфіку співвідношення духовного й еротичного в інтимній ліриці поета.

В Україні філософія кохання має свої специфічні національні риси. Сформований протягом століть етнічний емоційний психотип українця, у якому величезну роль відіграє почуттєвість, переважає духовність над тілесністю, визначає й переживання любові. Тому в центрі уваги дослідників “українського кохання” завжди було серце. Г. Сковорода першим обґрунтував “філософію серця”, П. Юркевич продовжив дослідження в цій галузі.

Інтимні вірші Д. Павличка поєднують строгість ідеальних і гармонійних переживань. У більшості випадків вони безсюжетні або майже безсюжетні, не обтяжені конкретними деталями чи обставинами, їх межі ніби розірвані завжди присутнім і надто характерним для поета інтересом до світу взагалі. У своєму ставленні до об'єкта кохання, в особливостях формування жіночого ідеалу ліричний герой пройшов шлях від патріархального, материнського й народницького до благоговійно-релігійного й еротичного. Життя, присвячене спробам досягнення неосяжного, розв'язанню вічної загадки протилежної статі, – так можна схарактеризувати поетичну біографію ліричного героя.

Любов як вседержительниця життя – це єдиний і наскрізний мотив інтимної лірики Д. Павличка, таємниця, яку він береться розгадати. Як зазначає сам поет, його вірші не є фотографіями дійсності, вони відображають скоріше те, що діялося в його душі, коли любив і спізнавав найглибшу тайну людського буття. За переконанням митця, на світі не-

має нічого солодшого й зіркішого, міцнішого й тендітнішого, святішого й гріховнішого за кохання [2, с. 5].

Розглядаючи інтимну лірику Д. Павличка, ми простежили, як змінюється настрій ліричного героя в його ставленні до коханої. Дебютна збірка “Любов і ненависть” (надрукована 1953 року) вмістила перші любовні тексти юного поета. Вірші відрізняються автобіографізмом. Специфічною особливістю збірки є широке використання фольклорних і пейзажних мотивів. У зображенні коханої дівчини переважають фольклорні засоби: “Моя гуцулка Ксеня, як та зоря ясна...”, “Хустина – маків цвіт...”.

Натомість драматизмом насичені поезії циклу “Пахощі хвої” (1955). Атрибутами ранньої любовної лірики є максималізм, ідеалізація кохання, щирість, безпосередність почуттів, біль і розпач, подеколи втрата надії. За переконанням митця, почуття любові формує в людині доброту і жертвність, виховує розуміння й пожадання краси [2, с. 5]. Тому поступово душевні рани виліковуються, а ліричний герой здатний зробити перші мудрі висновки.

Із плином часу на зміну запальному молодечому пориву приходять зрілість. Прожиті роки, успіхи та невдачі накладають свій відбиток на ставлення ліричного героя до кохання й життя. Звернімося до “чисто біографічного” плану у творі “Дружині” з циклу “Львівські сонети”. Контрастні ліричні відтінки (“кохання вечорове” – “ясна моя любове”) передають журбу, ностальгію за невлотими молодими, сповненими свіжих почуттів днями. Використовуючи контрасти, поет висловлює відданість і щирість своїх почуттів:

*Творив я іншим гімни і хули,
Для інших мав римовані промови, –
Для тебе мав я слово лиш прозове,
Та вільно в ньому почуття жили*
[4, с. 25].

У наступному циклі “Білі сонети” поміщено більшість віршів, де поет віддає данину “вічним темам” – коханню, ніжним, вірним почуттям, жіночій красі (“Рембрандтова Даная”, “Прощання”, “Лук”, “Сміх”, “Диво”, “Спогад”, “Погляд”, “Кохання”).

У збірці “Таємниця твого обличчя” (1974–1979) нав'язні досвідом віку роздуми зумовлюють домінуючий стан смутку, туги за хмільною порою, що безповоротно поринула в минуле. Уже зникла молода ілюзія, що кохання буде тривати вічно, а натомість пришло розуміння конечності почуття:

*Розплелись, розситались, розпались,
Наче коси, вересневі дні.
Ми з тобою ще не накупались,
А вже грає осінь у вікні* [2, с. 74].

Відмічаємо ретроспективність інтимної лірики Д. Павличка у збірці “Таємниця твого обличчя”. Нові критерії, які з’явилися з часом, ніби прикладаються до минулого. З вершини життєвого досвіду поет оспівує любов як найбільшу цінність життя. Ліричний герой дбайливо береже кожну зустріч, кожний духовний порух, щиро цінує дароване долею почуття:

*Моя любове, ти – як Бог:
Я вже не вірю, що ти є.
У безлічі земних тривог
Згубилося ім’я твоє* [2, с. 10].

У зрілій ліриці Дмитра Павличка характерною рисою ліричного героя поступово стає філософічність. Поет жадає збагнути таємницю кохання, яке має особливе значення в його житті. Для нього це і наближення до вічності, і насолода та страждання, і радість зустрічі та біль розлуки, і боротьба життя зі смертю. Воно – єдине мірило життя, “вічна таємниця”, котру ліричний герой прагне розгадати. Саме існування ліричного героя залежить тільки від кохання:

*Я буду на світі,
Допоки незнане світло
В обличчі твоєму світить.
Я житиму доти,
Допоки горіти буде
Долоні твоєї дотик* [2, с. 50].

Але журливий пошук любові – не єдина грань у багатому й суперечливому внутрішньому світі ліричного героя. Поступово він віднаходить спокій і гармонію з навколишнім світом. Стихія природи органічно та владно входить у вірш. Бачити, відчувати, дослухати земні голоси – потреба така ж сильна, як і потреба любити. Вони невіддільні одна від одної ще й тому, що в них обох є спільний життєтворчий початок, і це дає право поетові проектувати риси коханої на риси природи, а природу ототожнювати з коханою жінкою (“*Ти, як дощ. / А я, мов явір...*” [2, с. 89]). Складний світ людської душі розкривається по-новому.

Доволі часто Павличко вдається до психологічного паралелізму. Це ті народно-фольклорні джерела, без яких його поезія немислима. Спогад про молодість як непримирненнє із сивиною створює низка пейзажних деталей: “*Моя душа над снігом стала, / Неначе яблуна в плодах*” [2, с. 23].

Інтимно-еротичні мотиви відлунюють і в поезії, що відкриває найінтимніші “таємниці обличчя” коханої жінки: воно завжди прекрасне. В юності – красою ніжною стеблини, у зрілості – білим чолом “у веснянках, навколо якого світить ореол материнства”, у сивині – сяйвом мудрості, наче “прозорий щільник із медом” [2, с. 20].

Проте зовсім несподіваним спалахом відвертої чоловічої пристрасті стала поява в доволі зрілому віці автора еротичної збірки “Золоте ябко” (1998), де поет, можна думати, розповів про свої найпотаємніші мрії-фантазії, відверто розкрив перед читачем найінтимніші бажання. Слід зазначити, що еротична поезія має у світовій генезі величезну, багатовікову традицію – від Сапфо і Катутла до Бодлера й Тувіма. Г. Маковей зауважує: еротизм “Золотого ябка” вражає, але, з другого боку, поява цієї збірки – явище закономірне, адже поет увійшов у ту пору, коли відбувається переоцінка цінностей, і хвилини молодого кохання сприймаються як дорогоцінні миттєвості щастя, найкращі моменти життя. Людина по-новому бачить місце чуттєвого кохання у своєму житті, тужливо повертається подумки в колишнє п’янке буяння весни й відверто змальовує потаємні нюанси земної пристрасті [1, с. 50].

Поклоніння перед земним, грішним, але від того не менш привабливим жіночим тілом – наскрізний мотив більшості поезій збірки. Тіло коханої стає святим для поета, а її жіночі чари панують над його думками. Ліричний герой ладен віддати все за мить щастя з коханою:

*Я буду витрачати
Здоров’я і талант,
Я буду все витрачати
За твій маленький грант –
За скинуту запаску,
Що я за нею чах,
За ледь примітну ласку
В твоїх сумних очах* [2, с. 110].

Плотське кохання є для поета “таємним творінням”, жінку він наділяє рисами богині, оскільки саме вона володіє найбільшою таємницею – продовженням життя:

*Візьми собі, моя богине,
І передай за даль століть
Душі моєї всі клітини,
А плоті – лиш єдину кліть* [2, с. 22].

У поезіях збірки виразно проступає еротичний ідеал жінки Павличка. Це – жінка фатальна, спокусниця, чортеня з маленькими ріжками, що ховає в глибинах свого ества “диявольський, космічний ген” [2, с. 145].

Відмічаємо, що ліричний герой Павличка стає надзвичайно вразливим, чутливим до того, що відбувається в природі, а разом із тим і в його житті:

*Щось у мені тремтить,
Як зимове повітря.
Несхотне, наче мить,
Студене, наче вістря* [2, с. 33].

У збірці “Золоте ябко” автор продовжує пошуки *таємниці обличчя любові*, продовжує відкривати для себе й для читача секрети протилежної статі, але вже в іншому ракурсі – еротичному [1, с. 51].

Розглядаючи еволюцію ліричного героя в книгах “Пахощі хвої”, “Таємниця твого обличчя”, “Золоте ябко”, звертаємо увагу на “пластичність малярства” та “мелодіку музики” у творчій майстерні поета. Враховуючи особливо важливе значення кольористичних і музичних асоціацій у Д. Павличка, можемо сказати, що саме завдяки цим чинникам образність його інтимної лірики стає більш насиченою. У художньому мисленні літератора деякі думки і почуття, асоціюючись із кольорами, часто мають свого “постійного” носія [5, с. 15]. Трагічні, сумні, тривожні переживання збірки “Пахощі твої” та пізніших поезій втілюються в семантично значущі сині тони, що уособлюють думки й переживання автора, наприклад, *синю тишу осінньої днини*: “Коли сумовитим дзвоном / Осіння блакить загуде” [2, с. 17]; “Ми вийдем з тобою на листя опале / Де синє повітря, як сиві опали” [2, с. 15], *безконечня блакитне*: “А в душі – печаль, як небеса” [2, с. 60]. Зорові сприйняття розгортаються в персоніфіковану картину: “Земля покрита білою габою, / І вітер під вікном, жебрак-скрипаль” [3, с. 88]; “Гарячі, пожовклі від болю, / Стелились листки восени” [3, с. 89]. Сумні, похмурі й холодні пейзажі, пов’язані з образами чорного, білого, але саме на них Павличко вдало будує свою поетичну гармонію.

Однак максимальної виразності зміст творів набуває завдяки змішаним, а не чистим тонам. Контрастуючи між собою, образи морозу, снігу, сивини та цвіт палких поцілунків супроводжуються гармонійним поєднанням кольорів – білого, голубого, золотого. Т. Савчин зазначає, що такі тепло-холодні колористичні відношення надають поезіям особливого звучання [5, с. 15]. Майже непомітний, стишений звук у переплетенні блакитно-жовтих кольорів чуємо у “Віденських циклах” (цикл “Львівські сонети”): “бринить, немов струна, в душі чекання”, де чути “дивний вальс і мело-

дійні звуки”, де часом вода “блищить, немов голубизною”.

Такі мотиви поширені в зрілого Павличка, але характерною особливістю є те, що на противагу пригніченим холодним тонам виступають теплі – з проблиском золотого сонячного променя, вічного оновлення життя: “В давній золотій печалі / Лебедіють небеса” [2, с. 36], “Та вже синиця скрипку золоту / Настроїла і вихваляє сонце” [4, с. 56].

Відмічаємо і “нюховий” компонент поетики: “Ти пахнеш, як листя весняне” [2, с. 55], “Де запах твого волосся / Розквітнув, як синій без” [2, с. 12]. Природа в поета – не просто зорове тло, а повноцінний об’єкт із нанизаними звуковими мікродеталлями зорослухової поетизації [5, с. 14]. У парадигмі переживань закоханого ліричного героя особливо вирізняються радість і біль. Безмірна радість від зустрічі з коханою перетворює звичайний пейзаж у яскраве розмаїття барв квітучого Едемського саду, загострює всі відчуття ліричного героя, який сприймає навколишній світ крізь призму спалахів золотого й червоного (“Горить суницями поляна...”, “Акації. Бджолині дзвони”).

Для збірки “Золоте ябко” типовим є золотий колір. Це колір сонця, вогню, пристрасті. Як епітет, що характеризує жіноче начало, він передає цінність, коштовність, бажання володіти. При цьому кожна грань кольору світить окремою барвою, вражає своєрідним відтінком. Золотий колір проходить крізь усю збірку і є виразом чуттєвості ліричного героя: “золота краса” [2, с. 118], “золоті шибки” [2, с. 127], “злotoхвоста сирена” [2, с. 116], “прозолотна листва” [2, с. 129]. Рудий колір виступає символом сексуальної привабливості жінки і є метою чоловічих поривань: “Там палає поміж ними / Рудий вогонь із крилами рудими” [2, с. 119].

Надзвичайно цікавим є образний світ інтимної лірики Павличка. Так, збірка “Пахощі хвої” вирізняється вживанням власних назв (Карпати, Черемош) й загальними найменуваннями навколишніх реалій (ватра, смерека, колиба, гуцули та ін.). Також ми виділяємо образ серця, за допомогою якого автор передає психологічні порухи душі: “У серце, наче в землю деревце, / Вона вросла” [3, с. 90], “Забути – себе дурити, / Нового серця шукать дарма” [3, с. 85], “З грудей я вирву серце нині” [2, с. 67]. І для зрілого Павличка також є характерним вживання гуцульських мікробразів, що сприяє створенню інтимно-еротичних мотивів:

*Курилась ватра, я лежав, як дим.
Твого волосся золота колиба
Ласкаво намагалася мене
Всього-всього вмістити під собою*
[4, с. 47].

У циклі “Таємниця твого обличчя” з’являється образ зерна й урожаю, що Г. Марковей пояснює роздумами зрілого поета над прийдешнім – він сприймає тепер кохання як шлях до майбутнього [1, с. 2]: “Хай морем золотим *пшениця* / Затопить землю кам’яну” [2, с. 34], “*Пшениці* полохливий стан” [2, с. 69], “І сиплеться із *колосочка* / *Зерно* божественних зусиль” [2, с. 122], “*Пшеничний колос*, що жадає сонця” [2, с. 139]. Кохану ліричний герой часто порівнює з хлібом, короваєм: “Дівчино, мій пишний *короваю*” [2, с. 182].

Поет вводить нас у неповторний світ інтимного почуття й навіть священного дійства – народження життя. Добачаємо: усіма фібрами свого єства душа героя (і автора) пов’язана з рідною землею: це той кільчик, зернина, колосок, символ народження, кохання, проростання, що виріс із народного кореня.

*Велиш ти кільчику в передосіння
Пробити шкаралуцу й страх зими...
Втім колосок з колючими крільми
Злітає, ніби світла вознесіння*
[2, с. 94].

Образ зерна є характерним і для циклу “Золоте ябко”: “Зерно – то не просто клітинка плоті, то крила, що несуть у вічність”. Закоханий ліричний герой без землі приречений на загибель.

Наповнення сонетів осінніми пейзажами мікрообразами – наскрізний мотив зрілого Павличка. Осінь у його творах відображає стан душі, оповитий ліричним смутком за відшумілою молодістю. Перша сивина на скронях – це один із найчастіше вживаних образів, що символізує перехід життя в інший вимір:

*Не бійся сивини моєї –
Вона тебе не забруднить,
Ця біла, наче цвіт лілеї,
ця, наче небо, синя нить.*

*В ній голова моя зігріта,
Неначе в мареві го́ра.
Це подих не зими, а літа,
Це дим незримого костра* [2, с. 13].

Та ключовим образом є яблуко. Г. Марковей зазначає, що воно асоціюється насамперед із повнотою, досяглістю людського

життя й природи. Протилежною асоціацією образу є заборонений плід – це тілесна справа, протягом тривалого часу недосяжна й нарешті угамована. Золоте ябко втілює спокусу, пристрасть, чуттєву насолоду, носителькою і дарителькою якої є жінка. Також це алюзія – плід, солодкий і гіркий водночас, що дарує злет і падіння, насолоду й біль. А ще – символ жінки як об’єкта еротичних переживань, осердя чоловічих найпалкіших бажань, докорінної слабкості сильної статі.

Подобиємо в книзі й оригінально відтворений образ зорі (“Я – зернятко, а ти – *зоря осіння*” [2, с. 94], “А ти ішла наготна й боса, / Як *зірка в небі* на Різдво” [2, с. 123]), вогню (“твій подих, лагідний *вогонь*” [2, с. 144] “святи *кострище*” [2, с. 144], “світанкові *вогни*” [2, с. 194]), дощу (“Посеред ночі *дощ* пішов...”, “В блакитному *дощі*...”), ночі, яка сповнена кохання і таїть у собі безліч насолоди (“Ми цілувались на морозі / У різдвяну блакитну *ніч*” [2, с. 143], “Там шукали ми своєї згуби / *Ночами* у травах запашних” [2, с. 141].

Дослідники відмічають широке використання в “Золотому ябці” фалічних символів (плуг, зерно, колос, меч), що висвітлюють переважно глибоко закорінені в підсвідомості традиції землеробства. Образ плуга з поезії “Між персами твоїми – жолобок...” несе класичну семантику чоловічого символу рясноти, достатку, багатства: фалічний плуг проникає в Матір-Землю. Зерно й колос – універсальне уособлення родючості, відродження, продовження життя після смерті – характерні відверті образи Павличкової еротичної поезії. Меч як фалічний символ увібрав у себе значення певної чоловічої агресивності, воїнності, активного начала, що долає перешкоди [1, с. 57]. Поет часто використовує сповнені конкретики виразно чуттєві образи й картини: “сміялась плоть прозора і нага” [2, с. 111], “кучерявий гострий клин” [2, с. 105], “І стать моя тремтить, мов колос” [2, с. 138].

Усе життя – він юнацького першого захоплення до сивочолого задивлення на жінку – ліричний герой поезії Д.Павличка намагається розгадати таємницю кохання. Саме воно мучить його, але разом із тим робить щасливим, стає рушієм його життя. Усе втрачено б сенс без цієї вічної загадки й насолоди, перетворилося б на пустирище, сірість. Як зазначає сам поет, йому дорікають, що лірика надто земна: “Справедливий докір. Я, повірте, живу на землі, маю всі вади гарячої божественної глини, з якої Творець зліпив людину, але моя любов, хоч натикалась вона

на гострі предмети, була і є ранимою, не відчувала й не відчуває наближення смерті. Переповнена життям, вона втішається розкошами грішного суходолу і тужливо дивиться в небеса” [2, с. 6].

Безумовно, інтимна лірика Дмитра Павличка не вичерпується трилогією “Пахощі хвої”, “Таємниця твого обличчя”, “Золоте ябко”. Перспективи наших подальших досліджень ми вбачаємо передусім у вивченні циклів “Львівські сонети”, “Сонети подільської осені” та “Білі сонети”.

Література

1. Маковей Г. Еротична лірика Дмитра Павличка (збірка “Золоте ябко”) / Г. Маковей // Слово і час. – 2002. – № 11. – С. 50–57.
2. Павличко Д. Золоте ябко: [поезії] / Д. Павличко. – К.: Основи, 1998. – 207 с.
3. Павличко Д. Пелюстки і лоза / Д. Павличко. – К.: Дніпро, 1964. – 347 с. – (Вибрані твори).
4. Павличко Д. Сонети: Світовий сонет / Д. Павличко. – К.: Генеза, 2004. – 536 с.
5. Савчин Т. О. Сонети Д. Павличка. Поетика жанру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філологічних наук: спец. 10.01.01 “Українська література” / Т. О. Савчин. – К., 1999. – 20 с.

Tetiana Shylovska

Dynamik of intimate motive in the poetry by
Dmytro Pavlychko

The means of poet's artistic-image system are studied. Dmytro Pavlychko's erotic lyric poetry is defined as an original phenomenon in the Ukrainian poetry of the XX century.

Key words: *erotic motives, intimate lyric, lyric hero, image-symbol.*

Татьяна Шиловская

Динамика интимного мотива в поэзии
Дмитрия Павличко

В статье исследуется динамика интимного мотива в поэзии Дмитрия Павличко, изучаются средства художественно-образной системы поэта. Эротическая лирика Дмитрия Павличко рассматривается как оригинальное явление в украинской поэзии XX века.

Ключевые слова: *интимная лирика, лирический герой, образ-символ, эротические мотивы.*

Надійшла до редакції 26.10.2009 р.

